

Konstitutivní hodnoty polského lidového snáře¹

STANISŁAWA NIEBRZEGOWSKA-BARTMIŃSKA

Values constitutive of the Polish dream book

ABSTRACT: The major function of the dream book as a genre is the evaluation of entities as “good” or “bad”, which is also the basis for the interpretation of dream images. Therefore, on the basis of dream books, it is possible to reconstruct the values of folk culture. The relevant texts are of the following type: *eggs mean gossip, lice mean money, a ring – a wedding*, in which the first element is a dream image and the second is its explanation. The two elements together constitute the frame of the genre “If one dreams of X, in reality Y will happen”. Values are connected with explanations (Y), but evaluation in the dream book is also found in the images themselves. Generally speaking, what is *young, light, clear, complete, healthy* is explained as signifying life, health, youth, wealth, good harvest, harmony or happiness. On the other hand, what is *dead, old, dark, dirty, incomplete, ill* is explained as something bad, in particular death, illness, old age, poverty, bad harvest, quarrel, unhappiness or sorrow. The most important values for the folk dream interpreter are practical ones, connected with basic human needs, therefore the center of the folk world is life and its protection.

Key words: folk culture, genre, Polish dream book, values

Klíčová slova: lidová kultura, žánr, polský lidový snář, hodnoty

Hodnocení, tj. chápání (nebo dokonce „prožívání“) elementů světa jako „dobrých“ nebo „špatných“,² je hlavním smyslem fungování snáře jako žánru a představuje základní princip interpretace snových obrazů. Proto můžeme na základě snáře rekonstruovat svět hodnot lidové kultury a současně ukázat, jaká koncepce člověka v základech tohoto světa hodnot spočívá.³

Text snáře⁴ se skládá ze dvou částí: z obrazu a jeho výkladu. Uvedme jako příklad tyto texty: *Když se zdá o vajíčkách, znamená to klepy. Vši jsou peníze. Černé šaty znamenají pohřeb. Prstýnek – bude svatba.* První člen (*vajíčka, vši, černé šaty, prstýnek*) představuje snový obraz, druhý člen (*klepy, peníze, pohřeb, svatba*) je pak výkladem (vysvětlením) tohoto obrazu. Oba prvky jsou vloženy do žánrového rámce: „Pokud se zdá o X, pak se ve skutečnosti stane Y“. Hodnoty jsou spojeny s výkladem (Y), avšak

¹ V českém kontextu je zřejmě potřeba vysvětlit, že zde „snář“ neznamená knihu, ale soubor lidových výkladů snů, který existuje primárně nikoli v psané podobě, ale předává se v lidovém prostředí díky ústní tradici. Autorka článku ve své monografii (Niebrzegowska, 1996a) charakterizuje takovýto snář (s jeho součástmi – jednotlivými výklady, tj. minimálními jednotkami snáře, srov. dále) jako specifický žánr lidové kultury. Její široce založený výzkum výkladu snů na polském venkově vycházel především z dotazníkové metody a vyhodnocování materiálů z mluveného jazyka – proto i příklady uvedené v tomto článku mají zjevně charakter mluvenosti (nikoli psaného textu s formulemi typickými pro snář v našem prostředí, např. „bílého koně viděti...“). (Pozn. překl.)

² *Hodnotit* znamená podle Jadwigi Puzyninové „připisovat elementům x, y ... n pozitivní nebo negativní hodnoty a/nebo určovat mezi nimi preference“, *hodnotou* pak je pro X to, co on sám „chápe a/nebo pociťuje jako dobré“ (Puzynina, 1989, s. 187–188; viz též Puzynina, 1992b, s. 49).

³ Šíře k tématu hodnocení a hodnot ve snáři srov. Niebrzegowska (1996b).

⁴ Snář jako žánr je šíře charakterizován v knize *Polski sennik ludowy* (Niebrzegowska, 1996a).

hodnocení je ve snáři obsaženo nejen v interpretaci snů; do jisté míry je přítomno už v samých snových obrazech. Hodnocení související s výklady snů se projevuje dvěma způsoby: (1) je komunikováno explicitně v kategoriích dobrý – špatný: *Koně, to prý je dobré. Zuby, to není dobré. Když se zdá o panence Marii, to se taky má prý stát něco nedobrého*, (2) je komunikováno implicitně, tak, že hodnocení v kategoriích dobrý – špatný je přítomno v poloze konotací odpovídajících slov: *Když se zdá o ohni, tak přijde zloděj. Čistá voda je pláč*.

Problém tu představuje vztah mezi charakteristikou snového obrazu a jeho hodnocením na straně výkladu. Hodnocení téhož obrazu může být totiž různé. Vysvětlení snů typu (1) *Pes, to někdo štěká. Nějaký nepřítel*. – *Pes, to je přítel*, (2) *Oheň je zloděj*. – *O ohni se zdá, když má být pěkné počasí, slunce*, (3) *Čistá voda – to není dobré, slzy*. – *Čistá voda – něco dobrého, radost*, ukazují složitou sémantiku slov *pes*, *oheň* a *voda*. Výklady snáře vycházejí ze stereotypových vlastností,⁵ avšak z kulturně ustáleného registru těchto stereotypových vlastností může být vybrána pokaždé jiná. Proto mohou být jednomu snovému obrazu připsány různé výklady, dokonce i s opačným hodnotovým příznakem. Hodnocení je tak určeno příslušným výkladem. *Pes* je zvíře, které kouše a štěká, hlídá dům a dvůr před cizími lidmi a které člověk chápe jako svého přítele (srov. polská⁶ frazeologická spojení typu *zły jak pies*, *szczekać/gryźć jak pies*, *wierny jak pies*, *psia wierność*, *psie przywiązanie* – zlý jako pes, štěkat/kousat jako pes, věrný jako pes, psí věrnost, psí oddanost). Interpretace snů o psovi na tuto dvojznačnost navazují, sen o psu může být totiž vysvětlen jako ‚přítel‘, ale také jako ‚nepřítel‘ či ‚pomluva‘ (ve druhém případě se tak děje v návaznosti na takové atributy psa, jako je štěkání a kousání, které ve vztahu k lidem znamenají děje typu *pomlouvat*, *klevetit*, *hádat se*).

Sen o *ohni* je v polském lidovém snáři vykládán jako ‚slunce‘, ‚pěkné počasí‘, ‚radost‘, ale také ‚zlý člověk‘, ‚zloděj‘, ‚hádky‘, ‚trápení v rodině‘, ‚starosti‘, ‚nemoc‘. Odpovídá to složitosti stereotypu ohně v lidové kultuře; vlastnostmi připisovanými ohni jsou totiž poskytování tepla, možnost vydávat světlo, zlaté nebo červené zabarvení, ale také schopnost ničit, zachvacovat lidi, domy i majetek (Szadura, 1996). Jedna skupina vlastností spojuje oheň se sluncem a pohodou, druhá naopak se zlodějem a Svarožicem, bohem ohně a slunce, bohem-svárlivcem (srov. polský nářeční výraz *swary* – hádky).

Sen o *vodě* se v lidovém snáři vykládá jako ‚něco nedobrého‘, ‚smrt‘, ‚slzy‘, jindy ovšem naopak jako ‚něco dobrého‘, ‚radost‘. Vysvětlení snů tak navazuje na vlastnosti, které jsou vodě obvykle připisovány, jako je její nezbytnost pro život, výskyt v podobě kapek, ale též její schopnost ničit (Majer-Baranowska, 1999). Kladné hodnocení snu o vodě vychází z jejich pozitivních charakteristik, zatímco hodnocení negativní je spojeno s vlastnostmi vody jako ničivého živlu.

Rozdílnost v interpretacích snových obrazů a v hodnocení jejich výkladů vyplývá z obsahových, někdy protikladných nebo zdánlivě protikladných charakteristik, které jsou součástí významové struktury odpovídajících slov.

⁵ K tématu stereotypu srov. Bartmiński (1985, 2006).

⁶ A většinou i korespondující česká. (Pozn. překl.)

Zákonitostí ve výkladu snů si lze snáze povšimnout na příkladu snových obrazů, s nimiž jsou už jaksí v prvním plánu spojeny určité pevné charakteristiky, např. *Zelená tráva, to je naděje. No, bílý závoj, to je dobré. Když se zdá o příbytku, který je špinavý, znečištěný, kde je nepořádek a špína, tak to znamená pomluvy, klepy*. Ukazují se tu dva rozdílné případy. V jednom vstupují do hry typické vlastnosti, ustálené např. v obsahu stereotypu *trávy* a ve zmiňovaném výkladu z něho explicitně vysunuté do popředí (*zelená tráva*). Ve druhém případě jde o vlastnosti netypické nebo méně typické (nepořádek v bytě, znečištěný příbytek), chápané jako určité doplňující charakteristiky předmětu. V lidovém snáři jsou však právě ony často důležitější než sám předmět, k němuž se vztahují – a právě ony rozhodují o způsobu interpretace snového obrazu a o hodnotícím znaménku na straně výkladu. Je tedy možné konstatovat, že základem, k němuž se vztahuje interpretace a v ní obsažené hodnocení, tu přestává být věc sama o sobě a stává se jím její vlastnost, explicitně vyjádřená pomocí adjektiva. Vlastnosti připisované věcem vystupujícím ve funkci snových obrazů, ať už jsou pro ně typické nebo méně typické, jsou omezeny na nepřiliš velký repertoár charakteristik. Tento repertoár je vystavěn na několika výrazných opozicích. Jsou to opozice *ž i v ý – m r t v ý* (např. *živé ryby – něco dobrého, peníze; mrtvé ryby – ztráta peněz; ztrouchnivělý, vyvrácený strom – nebožtík; zelený strom – něco dobrého, štěstí, bohatství; zvadlé, žloutnoucí nebo utržené květiny – něco nedobrého, nemoc; čerstvé květiny – zábava; zelený lán, zelená louka, zelené obilí, zelené byliny/natě, zeleň – něco dobrého; zelené pole – něco dobrého; prázdné pole – nebožtík*); op. *m l a d ý – s t a r ý*, včetně op. *nový – starý, čerstvý – starý* apod. (*stařec – žebrota; stará žena – nemoc; stará houba – něco nedobrého, smrt; mladá houba, mladá dívka – něco dobrého; čerstvý bílý chléb – něco dobrého, dostatek v domě; starý, okoralý chléb – bída, nedostatek*); op. *s v ě t l ý / j a s n ý – t m a v ý*, také op. *bílý – černý (světlý/jasný mrak, světlé korálky růžence – něco dobrého; tmavé vlasy, tmavé korálky – smutek, trápení; temné mraky – nepokoj; tmavý šátek – trápení; světlý šátek, světlé vlasy – radost; bílý závoj, bílý šátek – něco dobrého; bílý holub – dobrá zpráva; bílý prapor – radost; černé šaty, černý závoj, černé prapory, černé bobule, resp. borůvky) – něco nedobrého, smutek, trápení, nemoc, smrt*); op. *č i s t ý – š p i n a v ý* (*čistý příkop, čistá kráva, čistá vodka, čisté zrna, ryby v čisté vodě, čisté sádlo – něco dobrého; špinavé prádlo – nedorozumění; špinavý příbytek – pomluva, klepy; špinavý příkop – nemoc; špinavá voda – nemoc, nepřijemnost, pomluva, klepy, špatná zpráva, nehoda, zemřelý, nedorozumění, trápení, pláč*); op. *t l u s t ý – h u b e n ý* (*tlusté dítě – něco dobrého; tlustá kráva – blahobyť, zdraví; tlustý kůň – společnost; hubená dívka – něco nedobrého; hubené dítě – nemoc; hubená kráva, hubený kůň – něco nedobrého, nouze v domě*); op. *z r a l ý – n e z r a l ý* (*zralá jablka – něco dobrého; nezralá jablka – něco špatného*); op. *ú p l n ý – n e ú p l n ý*⁷ (*nové boty – mladík, cesta, známost; dřevá, rozbitá střecha, červivé ovoce, roztrhané boty – něco nedobrého, nebožtík, vydání, starosti*); op. *z d r a v ý –*

⁷ Pol. *cały – niecały*, zde zejm. ve smyslu „zachovaný v původním stavu“ vs. „poškozený, rozbitý, dřevý, roztrhaný“. (Pozn. překl.)

n e m o c n ý (zdravé zuby – něco dobrého, zdraví; zkažené zuby – nemoc); op. o b - l e č e n ý – n a h ý (oblečené dítě – něco dobrého; nahé dítě – zrada, starosti); op. s y r o v ý – v a ř e n ý (syrové maso – štěstí; vařené – nemoc); op. k o v o v ý – p a p í r o v ý (kovové, stříbrné peníze – zdraví, radost; papírové peníze – vydání, podvod); op. k l i d n ý, h o d n ý – a g r e s i v n í, z l ý (hodný pes – dobrý člověk, přítel; zlý, nebezpečný pes – zlý člověk, nepřítel); op. h e z k ý – o š k l i v ý (hezká dívka – štěstí; pěkný kůň – kvetoucí hospodářství; pěkné pole, pěkné oči – něco dobrého); op. r a d o s t n ý – s m u t n ý (radostné, vesele znějící zvony – dobrá zpráva; smuteční zvony – špatná zpráva, trápení, pohřeb) atp.

Strukturace binárních opozic umožňuje vypořádat ve výkladu snových obrazů a jejich hodnocení v kategoriích „dobrý – špatný“ určité tendence. Tento způsob analýzy umožňuje zachytit, jak hodnocení ve snu probíhá, a dospět k výkladům, které jsou lidovým interpretem snů chápány jako pozitivní, nebo negativní. Obecně vzato to, co je živé, mladé, světlé, čisté, tlusté, zralé, úplné, zdravé, oblečené, syrové, kovové, klidné, hezké, veselé, předpovídá dobrý stav věcí: zdraví, dlouhý život, štěstí, radost, naději, blahobyt, dostatek, bohatství, peníze, úrodu, kvetoucí hospodářství, svatbu, lásku, zábavu, společnost, dopisy, dobrou zprávu, přítele. Naproti tomu to, co je ve snu mrtvé, staré, tmavé, špinavé, hubené, nezralé, neúplné (poškozené), nemocné, nahé, vařené, papírové, agresivní, ošklivé, smutné, předpovídá něco špatného: nemoc, nehodu, krátký život, trápení, smutek, pláč, neštěstí, smrt, pohřeb, nezdar, výdaje, klepy, nepokoj, nedorozumění, pomluvu, nepříjemnosti, nepříjemnou zprávu, potíže, rozchod snoubenců, zradu, podvod, nepřitele apod.

S odvoláním na předchozí analýzy se můžeme pokusit o rekonstrukci světa hodnot lidového snáře. Hodnotou rozumíme jak to, co je dobré, tak i to, co je špatné. Podle toho se rozlišují hodnoty pozitivní a negativní. Hodnota – jak konstatuje Zofia Zaronová – je „zvláštní způsob bytí předmětu“ (Zaron, 1985, s. 19). Je na věci samé nezávislá. Není možné ji ztotožňovat s předmětem, s žádnou jeho vlastností či charakteristikou (Scheler, 1921, s. 32). „Ve vztahu k předmětu, s nímž je spojena, je hodnota čímsi svébytným, nadstavbovým, zároveň však i něčím, co z daného předmětu vyrůstá, co v něm tkví, co je určeno jeho vlastnostmi“ (Zaron, 1985, s. 19). Hodnota je něčím odvozeným od předmětu a současně něčím, co předmětu dává zvláštní význam. „Uděluje předmětu význačnost“ (Ingarden, 1970, s. 235). Podle Maxe Schelera je hodnota něčím, co „člověka informuje o dobru, avšak dobro obvykle zakládá celou organizaci hodnotových aspektů, resp. hodnot, z nichž každá představuje zvláštní aspekt onoho dobra“ (Wojtyła, 1986, s. 157). Puzyninová ukazuje, že hodnota je hodnotou vždy pro někoho (Puzynina, 1989, s. 187–188).

To je tedy základem našeho pojetí hodnoty. Hodnoty vyjadřované ve výkladech lidového snáře tvoří určitou strukturu a na jejím základě je mohou být rozděleny do pěti skupin: (1) hodnoty vitální; (2) hodnoty materiálně-existenční, příbuzné s vitálními, spojené se zajišťováním základních existenčních potřeb; (3) hodnoty společensko-zvykové, spjaté s fungováním člověka ve společnosti; (4) hodnoty prožitkové (hédonistické); (5) hodnoty náboženské a morální.

HODNOTY VITÁLNÍ

1. **život** (dlouhý) <-> **smrt** (blízká, nenadálá, smrt příbuzného, smrt v blízké rodině, v sousedství, smrt známého, nevěsty); zesnulý (v blízké rodině) / nebožtík / mrtvola / nový smuteční host; hrob; rakev; hřbitov; smutek;
2. **zdraví**, překonání nemoci <-> **nemoc** v rodině (bolesti, žaludeční potíže, bolest zubů, krvácení, boule, modřiny, nehoda); nemocnice;
3. **mládí** <-> **stáří**;

HODNOTY MATERIÁLNĚ-EXISTENČNÍ

1. **bohatství**; dostatek (v domě); blahobyť; zisk (velký užitek); záchrana před ztrátou; úspěch v podnikání, dobrý obchod; peníze, balík; šek <-> **chudoba**; nouze (v domě); žebrota; ztráta (majetku nebo zaměstnání), škoda; výdaje (i drobné nebo zbytečné); krádež, zloděj; alimenty; dluhy; pokuta, policie;
2. **úroda**; štěstí ve chlévě (v hospodářství) <-> **neúroda**; úpadek hospodářství;

HODNOTY SPOLEČENSKO-ZVYKOVÉ

1. **štěstí** v lásce, v životě <-> **neštěstí** v lásce, v životě;
1 a. **zálety**, šťastná rivalita v lásce, štěstí ze strany muže, žádost o ruku; zasnuby; svatba; vdavky, snubní prsten; veselka; <-> **zrušení zasnub**; staromládenectví/staropanenství, dlouhé mládenectví, dlouhé panenství;
1 b. **manželství**, „trvalý svazek“ <-> **rozvod**;
2. **soulad**, vysvětlení pomluv; přemožení nepřítele <-> **nesváry** (velké, se sousedem); hádka (např. s manželem); nedorozumění; neshody; klepy, pomluva; bití; soudní proces; advokát, prokurátor, budova úřadu, soudní jednání (potíže s úřady, vyšetřování v rodině), vězení;
3. **vítaný host**, příjemné, užitečné setkání, setkání s přítelem; příchod muže, příbuzného, otce, bratra; společnost; návštěva (přijetí pohostinství); zábava (společenské setkání); rodinná slavnost; rozhovor (zvláště s muži) <-> **nevítaný host**, host na tvé náklady; příjezd tchyně;
4. **dobrá zpráva** (novina); dobrý/příznivý dopis <-> **špatná zpráva** (novina); úřední dopis;

HODNOTY PROŽITKOVÉ

- 1 a. **štěstí** (v domě / v rodině, v lásce) <-> **neštěstí** (všeobecná nepřízeň osudu); obava; nebezpečí; tragédie;
- 1 b. **láska** <-> **nenávisť**, nestálá láska;
2. **radost** (velká); potěšení; něco veselého; veselé prožitky; uspokojení; potěšení; sladký život <-> **smutek** (velký, v domě, v širší rodině), návrat smutku; trápení, návrat trápení; starosti (v domě), život plný starostí; znepokojení; zármutek; soužení; těžkosti (životní, rodinné); komplikace; velké překážky; břemeno;
3. **překonání obtíží** <-> **utrpení**, muka; těžké prožitky; nedostatek v rodině;
4. **úspěch** <-> **neúspěch** (v práci, ve škole);
5. **naděje** <-> **[nepřítomnost naděje]**;
6. **smích** <-> **pláč**;

HODNOTY NÁBOŽENSKÉ A MORÁLNÍ

[Bůh]/dobro <-> ďábel/zlo

1. **dobry člověk** <-> **zlý** (falešný) **člověk**, zlá žena; nepřítel; nepřjemný kolega;
2. **[dobry skutek]** <-> **zlý skutek**, **hřích** (neodpuštěný), urážka Boha.

V rámci jednotlivých skupin se hodnoty sdružují do opozitních párů typu život – smrt, zdraví – nemoc, radost – smutek apod. V jednotlivých skupinách lze rozlišit takové hodnoty, které představují pojmová centra, to znamená, že jsou pro danou skupinu nejvýrazněji prototypové (Puzynina, 1992a, s. 41). Zároveň jsou celé skupiny,

stejně jako jednotlivé hodnoty uvnitř těchto skupin, relativizovány s ohledem na určité adresáty⁸ a tvoří jistou hierarchii. Na vrcholu hodnotové hierarchie snáře stojí život a zdraví, bohatství, láska, štěstí. Nejvyšší pozici má ta hodnota, která se zmiňuje nejčastěji a připisuje se jí nejširší význam. Představuje ji tedy blahobyť a zdraví; nižší pozici zaujímá manželství – to má vysokou hodnotu zejména pro mladé. Ve vědomí nositele lidové kultury tedy stojí na prvním místě vitální a existenční hodnoty, spojené se životem a jeho ochranou.

Podobnou hierarchii hodnot, jakou představuje lidový snář, najdeme např. v blahopřejných textech – v typických formulích gratulací k jmeninám, narozeninám či k sňatku (přání *zdraví, štěstí, úspěchů*) nebo v koledách, v nichž se přeje štěstí hospodáři a hospodyni, panně i mláďenci (Wężowicz-Ziółkowska, 1983). Mezi hierarchií obecně přijímaných hodnot („běžných“ i „lidových“), tak jak jsou komunikovány prostřednictvím snáře i různých blahopřání, a systémem hodnot křesťanských, jak je prezentuje církev, existuje značný rozdíl,⁹ v prvním případě stojí na vrcholu hierarchie život a zdraví, zatímco ve druhém Bůh a dobrý skutek.

Z polského originálu přeložila Irena Vaňková.

LITERATURA

- BARTMIŃSKI, J. (1985): Stereotyp jako przedmiot lingwistyki. In: M. Basaj – D. Rytel (eds.), *Z problemów frazeologii polskiej i słowiańskiej*, 3. Katowice, s. 25–53.
- BARTMIŃSKI, J. (2006): *Stereotypy mieszkają w języku*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- INGARDEN, R. (1970): Czego nie wiemy o wartościach. In: R. Ingarden, *Studia z estetyki*, 3. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- MAJER-BARANOWSKA, U. (1999): Woda. In: J. Bartmiński (ed.), *Słownik stereotypów i symboli ludowych*, 1: *Kosmos*, 2: *Ziemia, woda, podziemie*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, s. 153–234.
- NIEBRZEGOWSKA, S. (1996a): *Polski sennik ludowy*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- NIEBRZEGOWSKA, S. (1996b): Świat wartości sennika ludowego. *Etnolingwistyka*, 8, s. 99–112.
- NIKITINA, S. (1995): Škaly cennostej v russkom duchovnom stiche. In: J. Bartmiński – M. Jasińska-Wojtkowska (eds.), *Folklor – sacrum – religia*. Lublin: Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, s. 145–156.
- PUZYNINA, J. (1989): Jak pracować nad językiem wartości? In: J. Puzynina – J. Bartmiński (eds.), *Język a kultura*, 2. Wrocław: Wiedza o Kulturze, s. 185–198.
- PUZYNINA, J. (1992a): *Język wartości*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- PUZYNINA, J. (1992b): O wartościach i wartościowaniu. In: G. Falkenberg – N. Fries – J. Puzynina (eds.), *Wartościowanie w języku i tekście na materiale polskim i niemieckim*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, s. 45–56.
- SCHOLER, M. (1921): *Der Formalismus in der Ethik und die materiale Wertethik*. Halle: Niemeyer.

⁸ V ústním snářích, podobně jako v jiných folklorních žánrech, jsou hodnoty kontextově relativizovány, mj. s ohledem na pohlaví, věk, rodinný či majetkový stav apod.

⁹ Na materiálu ruského folkloru to ukázala Serafima Nikitinová (Nikitina, 1995).

- SZADURA, J. (1996): Ogień. In: J. Bartmiński (ed.), *Słownik stereotypów i symboli ludowych, 1: Kosmos, 1: Niebo, światła niebieskie, ogień, kamienie*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, s. 264–285.
- WĘZOWICZ-ZIÓŁKOWSKA, D. (1983): Świat wartości kołеды życzącej. *Literatura Ludowa*, 6, s. 31–41.
- WOJTYŁA, K. (1986): *Wykłady lubelskie*. Lublin: Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego KUL.
- ZARON, Z. (1985): *Wybrane pojęcia etyczne w analizie semantycznej (Kochaj bliźniego swego)*. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź: Ossolineum.

PODSUMOWANIE

Wartości konstytutywne polskiego sennika ludowego

Wartościowanie elementów świata jako „dobrych” lub „złych” jest głównym sensem funkcjonowania sennika jako gatunku i stanowi podstawową zasadę interpretacji obrazów sennych. Na podstawie tekstów sennika możemy dokonać rekonstrukcji wartości kultury ludowej. Chodzi w tym wypadku o teksty typu: *jajka śnią się na plotki; czarna chustka – pogrzeb; wszy to pieniądze; pierścionek – wesele*, w których człon pierwszy (*jajka, wszy, czarna chustka, pierścionek*) to obraz senny, a człon drugi (*plotki, pieniądze, pogrzeb, wesele*) to wykładnia (objaśnienie) obrazu. Obydwa elementy wpisane są w ramę gatunkową: „Jeśli śni się X, to na jawie zdarzy się Y”.

Wartości są przypisane do wykładni (Y), ale wartościowanie w senniku obecne jest także i w samych obrazach. Ogólnie, to, co *żywe, młode, jasne, czyste, tłuste, dojrzałe, całe, zdrowe i ładne*, objaśniane jest na jawie jako życie, zdrowie, młodość, bogactwo, urodzaj, zgoda, szczęście, radość, przyjaciel. Z kolei to, co *martwe, stare, ciemne, brudne, chude, niedojrzałe, niecałe, chore, brzydkie*, na jawie wyjawiane jest jako coś niedobrego, zwłaszcza: śmierć, choroba, starość, bieda, nieurodzaj, kłótnia, nieszczęście, smutek, wróg. Najważniejszymi wartościami dla ludowego interpretatora snów są wartości praktyczne, związane z zabezpieczeniem podstawowych potrzeb bytowych. Sennik jest zatem gatunkiem potwierdzającym tezę, że jądro ludowego świata wartości stanowi życie i jego ochrona.

Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej
Pl. M. Curie-Skłodowskiej 4A, 20-031 Lublin, Polska
<stanislawa.niebrzegowska-bartminska@poczta.umcs.lublin.pl>